

Monográfia Székely Jánosról

ELEK TIBOR KÖNYVE

Kalligram Könyvkiadó
Pozsony, 2001
192 oldal, 1400 Ft

Székely Jánosról, az újabb kori erdélyi, egyszersmind az egyetemes, határok fölötti magyar irodalom kiemelkedő személyiségéről, a tragikum speciális, kisebbségi és nemzetsorsos, illetve általános, univerzális és humánontológiai dimenzióinak természetét, totalitását szenvedélyes szenvtelenséggel vizsgáló, kutató, megjelenítő íróról sokáig nem született átfogó monográfia. Újabban azután megjelent Éger Veronika kisebb (*Székely János történelmi drámái*, Bukarest–Kolozsvár, Kriterion Könyvkiadó, 2001), Szász László nagyobb igényű, szinte a nagymonográfia határát súroló könyve (*Egy szerencsés kelet-európai – Székely János*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2000), s egy gazdag (Dávid Gyula és Szász László szerkesztette) emlékkötet is az íróról, a tőle és róla számos alapvető írást közreadó *Egyedül – Székely János emlékezete* (Budapest, Nap Kiadó, 1999).

Mindezek mellett Elek Tibor kiváló munkája egy fő vonalaiban remekül kidolgozott, koncepciójában átgondolt pályarajz, tömör, lényeglátó és kimerítő gondolatmeneteivel pontos és helytálló portrét festő monográfia. Olyan átfogó életmű-értelmezés, amely alapos recepciótörténeti megfigyelésekkel is indokolja az író iránti érdeklődés fenntartásának szükségességét, tehát úgy igazolja a Székely-oeuvre jelentőségét, hogy közben érzékenyen kitapintja a befogadás, az irodalomtörténeti és -kritikai kanonizáció régebbi és újabb hiányosságait is (vö. Vallasek Júlia: *Monográfiával a feledés ellen*, Hittel, 2002/8.).

Példás szerkezeti arányokban tekinti át a lírikus, a drámaíró, az elbeszélő (a novellista és regényíró), valamint az esszéista Székely János alkotásait, egyszerre mutatva be e különlegesen koherens és mégis számtalan műfaji, formai sajátosságban megragadható világkép egészének legfőbb vonásait, és külön-külön értékelésekkel elemezve az egyes kiemelkedő műveket – noha talán kevésbé bontakoztatva ki egy-egy remekmű analízisét. Poétikai és esztétikai csoportosítások, illetve kronologikus folyamatrajzok mentén egyszerre és együttesen tárja fel az életmű meghatározó eszmei és művészi koordinátáit, azt is finoman körüljárva, hogy bár az időrendiségben bizonyos alapvető műnemi-műfaji tendenciák is érvényesülnek (a lírikus elhallgatása után bontakozik ki például a drámaíró munkássága a hetvenes években), a lírai, az epikus és a drámai szemléletmód, illetőleg az esszéisztikus kifejező jelleg azért mindvégig folytonosan át- meg átszövi egymást.

Tartalmas értékinterpretációkkal bizonyítja a Székely János-i formátum akár világirodalmi kontextusban is különlegesnek tekinthető nagyságrendjét, figyelembe véve a kelet-európai és a romániai diktatúra okozta történelmi-társadalmi válságszituációknak, emberi (vagy embertelen) körülményeknek a politikai, a szellemi stb. elvárások és reakciók terén kialakított vagy befolyásolt zűrzavaros hermeneutikai viszonylatait is. Általánosságban meggyőzően és világosan érvelve fejt ki a szerző, hogy melyek azok az időtálló értékjellegzetességek, amelyek korzslés-változások és irodalmi paradigmaváltások, stíluskorszakok és szemléletfordulatok sűrű közegében is maradandó tekintélyt biztosítanak egy szuverén írónak, aki látszólagos konzervativizmussal a modern, sőt a posztmodern episztémé bizonyos leglényegesebb kérdésfeltevései között is öntörvényűen eredeti, izgalmas és perspektivikus válaszlehetőségeket tud nyújtani. Ilyen – hagyományosan és újszerűen egyaránt nyugtalanító kihívást jelentő – vonása Székely írásművészetének lét és kultúra, egzisztencia és nyelv, természet és ember metafizikai és ismeretelméleti összekapcsolódásainak és elkülönülődéseinek a faggatása, a páratlan intellektuális kifejezőerő, a szemléletes létmodellekben gondolkodó rendszeralkotási szándék, az irodalmat, a nyelvet és a filozófiát egymásba épülő, egymástól elválaszthatatlan minőségekként demonstráló felfogás- és előadásmód, lét és gondolat határainak feszegetése a létező gondolat és az értelemdó létezés egymást feltételező vagy egymásnak ellentmondó determinációinak, egymásba hatoló mezsgyéinek a feltérképezése által, s az aggályosan artisztikus formatisztelelet révén is. Az archaikus mitologizmustól az antik sztoicizmuson át az egzisztencializmusig és tovább ível ez a filozofikus világképi horizont, amely az emberi létezés ontológiai gyökereire, (kultúr)antropológiai mélységeire és morálbölcseleti magasságaira egyaránt kiterjed, nemkülönben az ókori mítoszok egységátörő örökségére vagy éppen a huszadik századi történelem alapvetően egységtörő és értékgaranciákat veszítő tragikus élményvilágára: a személyes és a közösségi kiszolgáltatottság, a hatalmi alávetettség, a feloldhatatlan megaláztatás kataklizmáira. A nyomorúság, a szenvedés poklában vergődő emberméltóság kényszerhelyzetei, határszituációi és etikai dilemmái egyszerre kristályosodnak az Erdélyben megélt kisebbségiség, kispépi veszélyeztetettség, illetve a legáltalánosabb értelemben vett humanitás összetett, katartikus sorspéldázataivá. A mívesen fogalmi, aggályosan cizellált, racionálisan veretes, egyszersmind szemléletesen transzparens nyelvezet által körvonalazott sorskérdések, téma és beszédmód szerves ötvözetei pedig szintén sajátos esztétikai hatásformák szuggesztív részeseivé lényegülnek. Elek Tibor úgy igyekszik igazodni ehhez a reveláló nyelviséghez, hogy maga is eligazító, körültekintő éleslátással rekonstruálja Székely János mondandóinak velejét, s a különféle szövegformák, motívumok, gondolatfutamok lényegének felidézése közben, gazdag irodalomtörténeti háttérismeret birtokában, hitelesen képes elhelyezni a tárgyalt műveket és azok összességét az újabb magyar irodalom nagy teljesítményei között. De a szövegközeli elmélyültség és a teoretikus igényesség együttese a tárgyszeretet mellett a kellő tárgyilagos elfogulatlanyságot is szavatolja, amely értékelő tisztázottság segítségével csak helyeselhető magabiztossággal tudja megkülönböztetni a kétségtelen remekműveket (*Caligula helytartója*, *A vesztések*, *A másik torony* stb.) azoktól az alkotásoktól, amelyekben dramaturgiai, poétikai-retorikai vagy egyéb természetű hiányosság, kifogásolhatóság (például túlságos tézisszerűség, didaktikusság) mutatkozik.

Helyénvaló a bölseleti rendszerszerűsége törekedő, logikus és kauzális világmagyarázatot ambicionáló Székely János-esszék gondolattartalmainak az összefoglaló jellegű vázolásával kezdeni a pályaképet. Noha ezeket határozottan nem (szak)filozófiai elmélkedéseknek, hanem sajátos esszéirodalmi teljesítményeknek ítéli a szerző, precízen szándékozik rekonstruálni tényleges mondanivalójukat is, nemcsak jellemezni azok írásmódját. Mert valóban megkerülhetetlenül elsődleges, az egész életmű üzenetét meghatározó tényező mindaz, ami ebben az egységelvű, egész-szerű, zártnak és teljesnek szánt, mondhatni holisztikus világlátásban (Elek Tibor szavai szerint e „tudatosan végiggondolt rendszerszerűen építkező világképben” – amely szerint „sem elsikkadt lehetőség, sem véletlen nem létezik, minden szükségszerűen történik”) megnyilatkozik. Sokoldalú annak a feltárása, ahogyan Székely a természetben, a „valódi világban” uralkodó vitális, szelektív érdek- és dominanciaharc abszolút tételezésétől eljut a természetben félig benne lévő és a természettől félig elkülönülő ember feloldhatatlan meghasonlottságának ábrázolásán keresztül az elemi, ösztönös dominanciátörekvést ellensúlyozó kultúra, erkölcs, vallás szintén élettani gyökerű szükségképpeniségének állításáig. Magam mindebben egy fokkal erőteljesebben hangsúlyoznám a tizenkilencedik századi vétetésű vitalista-biológista életfilozófiák, pontosabban a darwinizmus, a szükségszerűséget abszolutizáló szociáldeterminizmus, szociáldarwinizmus eszméivel való rokoníthatóságot, mivel ezek azok a markáns gondolatrendszerek, amelyek, jellegzetesen tizenkilencedik századi koncepciókkal, a magasabb rendű társadalmi, erkölcsi, lelki stb. folyamatokat valami alacsonyabb rendű mozgásformából kísérelik meg levezetni; a bonyolultabb jelenséget egyszerűbb mozgatórugóira, törvényszerűségeire visszavezetni. A mítoszi teljességigény, a végső magyarázatadási vágy működik nyomatékosan Székely János gondolati konstrukcióiban is, de a mítikus transzcendentalizmus, a transzcendentálfilozófiai alapvetés nélkül, amely viszont mégiscsak a spirituálisan magasabb, a felsőbb, az összetettebb, a komplexebb felől gondolja el a megvalósultat, az érzéki jelenséget. Nála inkább valamiféle mítikus dekonstrukció, s abból fakadóan egyfajta alternatív vagy „ellen-mítosz” épül (s ez határozottan kötődik késő- vagy utómodern aspirációkhoz), amelyben az erkölcsnek, a szellemi kultúrának nem önelvűsége, nem érzékfölötti oka vagy célja, nem is üdvtörténeti finalitása és értelme, hanem radikálisan evilági, biológiai, sőt úgyszólván genetikai forrása van. S ez nem egyéb, mint a természeti küzdelemben alulmaradók génállományának is a funkcionálisan szükséges fenntartandósága. Ez a vallásos magatartásnak a motivációja még Jézus Krisztus üzenetközvetítésének is. „Nem Isten parancsolta meg tehát az erkölcsöt, hanem az embertenyészet vitális szükséglete generálta”; „Az emberi társadalomnak nemcsak a szelektált génállományra van szüksége, nemcsak azokra a génekre, amelyek előnyösek a dominanciaharcban, hanem az emberi társadalom igénye, vitális érdeke a teljes génállomány fennmaradása. És ezt szolgálja az erkölcs. Az erkölcs a természeti törvénynek az ellentétes princípiuma”; „A legtöbbet az emberi társadalomról az állatszociológiából tanultam. Egy kutyafalka elszánt, ádáz dominanciaharcot vív, amíg kiderül, hogy ki a vezér, és ki eszik utoljára. De van egy különös tényező, a meghódolás mozzanata: mihelyt az egyik erősebbnek bizonyul a másiknál, a gyengébb odatartja a nyakát. És a másik attól kezdve nem tud odaharapni. Nem, mert nem akar: reflex akadályozza. Ezt fedezte fel Krisztus az erkölcs síkján: tartsd oda, és nem fog beleharapni. Vagy ha bele is harap, rajta múlik”; „És itt az örületes tévedése Nietzschének, mert ezt a vitális érdeket éppen az erkölcs, a keresztény-

ség szolgálja. Az európai kultúrának az előnyét a többi kultúrához képest Krisztus biztosította azért, hogy azt mondta: szeresd a te felebarátodat. Mert egy plusz kohéziós tényezőt vezetett be az emberközösség életébe”; „A közösség, amelyik elfogadja ezt a tant, élvezzi a plusz kohéziós erőt”.

Hogy aztán a fennmaradás miért feltétlen szükséglet, arra tovább kérdezhetünk, míg a válaszok körbe nem érnek (a „regressus ad infinitum” – a „rossz végnélküliség” – mentén). Székely János valódi, kielemezhető, felfogható végső okokat firtatott, hogy enyhítsen az emberiség önmaga okozta kilátástalan szenvedésein, s mintha valami szociál-etológiai strukturalizmust konstituálna a világ működésének felfedésére, tetten érésére, strukturális modellekben való leképezésére. Mert az izgatja elsősorban, hogy milyen a világ, s nem vagy kevésbé az, hogy miért van ilyen világ, vagy és sőt: hogy úgyszólván miért van egyáltalán világ, miért nincs sokkal inkább a semmi. (Bár erre is van súlyos példa, a hetvenéves Martin Heideggernek ajánlott *Sajnálj meg engem* című filozófiai rapszódia, a kínzó kérdéseivel: a dolgok „hogyan lehetséges, hogy vannak?”; „Miféle botrány [...] A semmi helyén hogy világ van?” – s kapcsolódva a heideggeri [„minden csodák legnagyobb csodája a létező”] meg a wittgensteini [„nem az a misztikum, *milyen* a világ, hanem az, hogy *van*”] megállapításokhoz.) De mégis, döntően (s az „amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell” másik wittgensteini tétel szellemében) nem a transzcendencia mibenlétét, hanem a megragadható létezők törvényszerűségeit kutatja, boncolgatja; a ténylegesség összetevőit. S ha arról esik is többször szó a monográfiában, hogy Székely drámaírása, dramaturgiája milyen közeli rokonságban áll a Németh László-i példázatos-moralizáló, hitvitázó-esszéizáló és klasszicizáló gondolati vagy eszmedráma típusával, hangsúlyos lehetne az is, ahogyan Székely János szintén, amint Németh László, az erkölcsnek az ösztöni gyökereit keresi, a morális ösztön fogalmát igyekszik megalapozni, vagyis szinte nemcsak antropologizálja az etikát és a kultúrát, mint Németh, hanem már radikálisan – mondhatni – biologizálja is azt. Lényegében mindketten azon a nyomvonalon haladva (noha Némethnél még erőteljesebb az erkölcsi magatartásra ösztökélő antropologikum háttér-mélységeinek az összeköttetése a transzcendens, rejtett isteni akarattal), voltaképpen azt gondolva tovább és tovább, ami a huszadik századi filozófiában olyannyira eklatáns formában Max Scheler materiális értéketikájában bontakozott ki. Vagyis az az elképzelés, hogy az embertermészet immanens lét- és fajfenntartó ösztöniségét nem maradéktalanul telíti az egyszerű szelekciós lét- és fajfenntartási vágy és automatizmus, hanem, közéjük tartozván, az ezekkel ellentétes minőség, az etikai kultúra is levezethető, eredeztethető embertani-életani gyökerekből, az ösztöniség immanenciájából – az istennélküliség világállapotával számot vetve is. (Mármost hogy valaki egyet tud-e mindezzel érteni, az más kérdés, a lenyűgözően impozáns gondolati rendszer önmagában is különleges esztétikai [esztétikumában is érvényes] teljesítmény.) Mindenesetre olyan tág horizontok érintkeznek Székely János eszmevilágában, amelyek alapos felderítését valamikor még ki lehetne tűzni feladatul. Egy korszakokon átívelő, nagy gondolkodástörténeti folyamat lendül itt tovább, az, amely mondjuk a szerves természet törvényeit a társadalommozgáséival azonosító Herbert Spencertől a létküzdelem, az életharc és életérdek elrejtett elsődlegességét a szimbolikus nyelvi kifejezésszférákban, ideológiai struktúrákban kimutató Pierre Bourdieu-n át a még a matematikai képletek objektívnek álcázott igazságérvényét is a mögöttes érdekcsoportok önlegitimizációs hadműveleteiből származtató Paul Feyerabendig tart.

S amely karakteres filozófiatörténeti vonulatba (amelyet valamifajta lényegkereső immanentizmusként, szubsztancializmusként is definiálhatnánk) például nagy, megmutató hatású esszéivel az organikus életverseny mindenekelőttiségét, de az életverseny okozta embertelenségek kompenzációjának (a mindenkori alulmaradók, a gyengébbek intézményes védelmének, az életverseny-eredmény igazságosabbá tételének) a vitális érvényesítését is szorgalmazó Szabó Dezső is beletartozik. (Egészen pontosan vág egybe mindezzel, amikor Székely így fogalmaz: „minden gondolati rendszer hatalmi érdekek kiszolgálója, és minden ideológiában csak hatalmi érdeket lássál – nincs is több érvénye”.) Mert az önállító, önaffirmációs nyelv mint stratégikus képződmény nem feltétlenül önmagát, hanem az őt generáló mögöttes szándékokat szolgálja, s ezek megítéléséhez nem elégséges fogódzó maga a nyelvi jelentés. „Mire való az emberi beszéd? / Arra-e, hogy leírja, megidézza / S mintegy kimondja a való világot, / Vagy sokkal inkább arra, hogy egy másik, / Hamis világot teremtsen szavakból?” – hangzik az emésztő kérdés a drámahős Petroniusnak, a helytarthatatlansággal birkózó, a „halasztódó” hatalommal kísérletező helytartónak a szájából (*Caligula helytartója*).

Az elleplezett leleplezendő felszínre hozásának, megvilágításának, analízisének konok eltökéltsége, egyfajta illúziótlan fenomenológiai redukcionizmus kegyetlen következetessége és koherenciája, a finalitás és végső értelem nélküli kauzalitás (ld. „Hiába érvek és viták, / Egy bizonyos van: a világ / Nem előre halad, / Hanem hátulról épül!” [*A folyó*]) folytonos nyomatékosítása szabja meg Székely János egész életművének hangvételét, hanghordozását. (Igaz, hogy ez az életmű „a magyarázó elv, a jelentés keresés és a jelentésadás jegyében értelmezhető”.) Joggal jelzi Elek Tibor ezt a jellegzetességét, amikor azt kérdezi, hogy vajon „a sokműfajúságnak és a műfajok keveredésének mi a magyarázata, hogy Székely János valóban más műnemekbe, műfajokba is el-eltévedő lírikus volt-e alapvetően (ahogy a kortársak többsége vélte), vagy inkább egy olyan filozófikus hajlamú alkotó, aki, egész életében, felismert igazságai kimondásához kereste az adekvát irodalmi formákat?” (Hozzátoldva, hogy „életműve a bizonyíték arra, hogy nem ritkán a különböző műnemekben, műfajokban ugyanazon vagy nagyon rokon mondanivalót, filozófiai gondolatot próbált meg előadni. Amellett, hogy a XX. század irodalmában világtendencia a műfaji határok felbomlása, elmosódása, átjárhatóvá válása, talán ez is a magyarázata a 'nem tiszta' formáknak, a műnem-keveredéseknek.”) A filozófiában pedig nem kerülhető meg a lezárhatatlan apóriák, paradoxonok sora, s a lehetséges belső logikai ellentmondások közül szintén finoman emel ki Elek Tibor egyet, amikor rámutat: „őt az érdekli, milyen a világ, ha kivonjuk belőle az embert. Csakhogy mi dolgunk nekünk, embereknek azzal a világgal, amelynek mi nem vagyunk részesei, mit ér a világ nélkülünk, lehet-e értelme a világnak számunkra az ember nélkül, arról nem is szólva, hogy elgondolható-e az ember által az, milyen lenne a világ nélküle, amikor azáltal, hogy gondolkodik, máris része a világnak?” És ezt tovább is fűzhetnénk azzal, hogy hiszen a gondolat nélküli világ, a gondolatnélküliség elképzelése maga is gondolat, azaz nem léphet ki önnön ismeretelméleti korlátai közül. De egyidejűleg még az embernelküliségre vonatkozó premissza (már-mint hogy annak a megragadása csak az érdekes) is megkérdőjelezhető, hiszen végeredményben az író szüntelenül az emberi lét égető és megszenvedett társadalomtani problematikájára próbált természettudományos elveket és magyarázatokat alkalmazni, az önreflexív megértés gyötrelmein enyhítendő, s a tudat önhietségéből fakadó illúziók, tévutak el-

kerülését segített. (Elek Tibor megfogalmazásában: „a 'valódi világ'-ot bár ő is értelem nélkülüként írja le, ő maga mégsem mond le a világ racionális értelmezési lehetőségéről”.) S a további kérdés mentén, hogy a hatalmi érdekek felfedését célzó gondolat szintén érdekből születik, vagy független-e, vagy egyáltalán honnan származtatható, a kulturális-morális „ellen-érdekhez” jutunk, ami, mint láttuk, szintén létérdek, azaz itt is kikerekedik, lezárul egy gondolati rendszer (jóllehet éppen hatalmi aspiráció nélkül, hatalomellenes, protestáló célzattal).

A bonyolult gondolati szerkezetek szakadatlan működésének vizsgálata is híven demonstrálhatja tehát a Székely-művek komplexitását, s ezért is kevesellhetjük némiképp például a drámák gondolati és akcionális fordulatainak, szövevényességének a kibontását, az erőteljesebb kidomborítását. Szívesen olvasnánk még a hatalom összeegyeztethetlenségét bizonyító felismerések szakaszairól, a reménytelenség, a kilátástalanság eluralkodásának fázisairól, stációiról, főképpen a *Caligula helytartójában* és a *Vak Béla királyban* az érdekbjektíváló hatalmi mechanizmusokról, a rászedések, becsapások vagy önigazolások, önfelmentések gondolati, nyelvi leleményeiről, illetve a hatalmi mechanizmusból való kilépés, a hatalomról való lemondás végsőkéig kétségbeesett gesztusának is a képtelenségéről, esélytelenségéről a még erőszakosabb hatalmaskodásnak utat engedő belátás fényében, ez utóbbiban a tisztánlátó vakság és az érzékszervi világosság világtalanságának szembesüléseiről, a magyar sorskatasztrófa jellemzőiről a testvérháborúság, a belső diktatúra és az ellenséges (bár látszatbarát) idegen hatalmakhoz való igazodás tragikus-groteszk viszonylataival összefüggésben – és így tovább (valóban a *Mórokban* összesített gondolathalmazokig). Vagy az olyan részint enigmatikus, részint meg-rázóan és gyönyörűen katartikus tisztított, enthiméma-szerű, pseudo-szillogisztikus szentenciák jelentésszintjéről, mint amilyenek a *Caligula helytartója* zárásaként elhangzó – a logikátlanságot paradox metafizikai logikával szintetizáló – mondatok: „Mert voltaképpen csakis ott van szükség / Mentségre, ahol nincs mentség”. (Azzal az ellentmondással az ilyenekben, hogy a szükséglet képzelete a mentségről már éppen azt feltételezi, amit a végső kijelentés mint hiányzót tagad.)

Mértékadó ellenben, amikor a monográfus például a Székely-líra jelentőségét és a klasszikus modern hagyományban betöltött szerepét sem felül, de alul sem becsüli, vagy amikor némiképp igazságot szolgáltat a „túltságosan”, netán „anakronisztikusan” „hagyományos”, vagy éppenséggel „drámaiatlan” Székely-drámák számára is. Így ír: „Székely drámaírói pályája pontosan a fent említett egyetemes érvényű tendenciák és a drámaforma átalakulásával számoló világirodalmi törekvések összefüggésrendjében értelmezhető, művei, különösen pályája első korszakában, éppúgy kísérletek a modern életérzésnek a drámai formában való korszerű kifejezésére, mint a kortárs világirodalmi drámák.” (Nem tagadva mindemellett egyik-másikban a kimódoltság hatáscsökkentő tényezőit sem.) Mert például problémásúrúsége, konfliktus-sokrétúsége a *Vak Béla királyt* is egészen kiemelkedővé avathatja, én magasabbra értékelném ezt a művet, de ő is utal például a drámaiság kritériumainak bizonytalanságaira, a modern korban bekövetkező viharos átalakulásaira, a konfliktusoknak, a dilemmatikus helyzetfeszültségeknek a személyiségbe vagy a cselekvésképtelenségbe való húzódásának dramatikus következményeire, a monoszituációk K. Jakab Antal által is analizált előtérbe lépésére. Az antik, platoni dialógusoktól az abszurd drámáig, a pszicho-drámától a monodrámáig (és így tovább) zajló folya-

matokban az irodalmi és a filozófiai szövegformálás elválaszthatatlanságai, a lírai és epikai, sőt esszészzerű elemek összeolvadásai: nemcsak a merev poétikai határokat oldják fel mind, hanem a legtágabb régi-új (mitikus, metafizikai, misztériumszerű, létfilozófiai stb.) szemléleti távlatokat vetítik elénk. Székely János nem horizontszűkítő, hanem -tágító kísérleteit is indokoltan viszonyítja Elek Tibor Kafka, Camus, Orwell, Dürrenmatt és mások világirodalmi mintáihoz, még a rokoníthatóság feltételeit is szabatosan meghatározva (amikor például a kínálkozó abszurd párhuzamokkal kapcsolatban óvatosságra int). Legjobb drámáiban Székely János úgy teremt gondolati modelleket, az értelem villódzó háttartalanságára és logikai játékaire úgy irányítja a figyelmet, hogy közben szereplők, cselekvésformák, akciólehetőségek sokaságával meg is testesíti azokat. Az „anti-hősök” eszményítő klasszicizálás nélkül, a vívódás megvilágított bensőségében is életes, eleven erkölcsi példákka növekedhetnek – mert e műveket (Elek Tibor megfogalmazása szerint) az „értékeméleti nihilizmus helyett mégis az értékállítás morálja jellemzi”. – Szintén elegánsan méri fel Elek Tibor az ugyancsak kínálkozó lehetőséget *A nyugati hadtest* elbeszéléseinek az egzisztencializmussal való összevetésére, miközben igen finoman disztigválva jelzi, hogy a választás alapidilemmája itt nem a szabadsággal, hanem éppenséggel a rab-sággal, a gyilkos kényszerhelyzetekkel van összefüggésben. Mindazonáltal szerintem a *Pálinkás*ban a szubjektív létélmény kínzó közölhetetlenségének, a biológiai keretek közötti szorongattatásnak, az individuum kommunikációképtelenségének egy fokkal talán erősebbek az egzisztencializmushoz fűződő szálai.

Mindenesetre az immár mégiscsak elevennek érzékelhető Székely János-filológia és annak nyilvánossága egy alpmunkának nevezhető kötettel bővült.

Bertha Zoltán

